

Hav i balans samt levande kust och skärgård

Malmöns havsområde når ut till danska gränsen och omfattar ca 18 000 hektar, vilket motsvarar något mer än hälften av kommunens totala areal. Havsområdet är relativt grunt med ett maximalt djup på ca 15 meter i Lommabuktens yttre delar. Söderut minskar vattendjupet och överstiger inte 8 meter vid Limhamnströskeln. Söder därom uppgår vattendjupet till maximalt ca 10 meter.

Havsområdet och strandängarna söder om Lernacken utgör Malmöns mest värdefulla naturområde. De grunda bottenområdena med sina ålgräsängar är viktiga uppväxtområden för fisk, kräftdjur och andra marina organismer. Området har ett rikt fågelliv med många rastande och övervintrande arter. Människans påverkan på vattenområdena är dock betydande. Detta sammanhänger med den höga befolkningstätheten och den intensiva fartygstrafiken. Fiske, sjöfart och hamnverksamhet har alltid varit viktiga för staden.

Vattenkvaliteten i Öresund och Malmöns havsområde bestäms till stor del av tillståndet hos förbipasserande vattenmassor dels från Östersjön och dels från Kattegatt. Strömmarnas riktning varierar men är oftast nordgående. Skillnaderna i salthalt leder till att vattnet i Öresund kan vara skiktat, med konsekvenser för omblandning och syretillgång. De växlande salthalterna innebär även en stress för det marina livet som tvingas till ständiga anpassningar.

Lokal påverkan av gödande ämnen och miljögifter förekommer via vattendrag, reningsverk, industrier, dagvatten, atmosfäriskt nedfall, sjöfart samt diffust från hamnområden, deponier m.m.

Miljösituationen i Malmö

Tillstånd

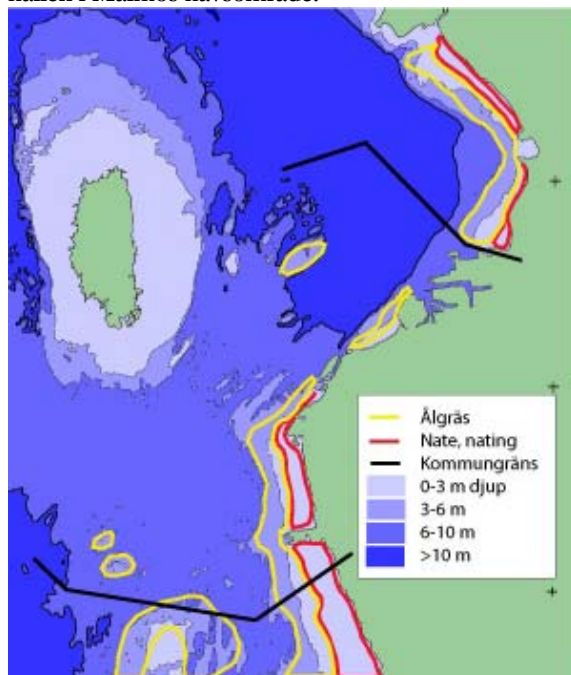
Malmö stads kustzon är utsatt för ett hårt tryck av människan. Skyddet av kustens landmiljöer håller dess bättre på att stärkas genom att nya reservat bildas och i de skyddade områdena ingår också en stor del av Malmöns kustvatten. Kunskapen om stadens marina områden behöver dock förbättras så att man därefter kan gå vidare med att upprätta relevanta skötselplaner.

Trots den krävande miljön vad gäller salthalt och belastning från land finner vi ett rikt växt- och djurliv i Öresunds grundare områden. I djupområdena (omkring Ven och norrut) är miljön stabilare vad avser salthalt och temperatur och här är artrikedomen större med viktiga inslag av rent marina arter.

Kartorna visar schematiskt förekomsten av olika växt- och djursamhällen i Malmöns havsområden i Öresund. Ålgräs, nate och nating är blomväxter, d.v.s. de har rötter och blad som landväxter och växer på sandbottnar. Nate och nating förekommer huvudsakligen mellan ca 0,2 m och 1 m vattendjup medan ålgräs förekommer mellan ca 1 och 6 m vattendjup. Det finns dock förekomster djupare än så utanför Malmö. De är väsentliga som skydds- och uppväxtområden samt för stabilisering av sedimenten (naturliga erosionsskydd).

Bottendjuren kan indelas i typområden efter några karaktärsarter men variationerna inom varje område kan vara stora. Macoma-samhällen, uppkallade efter östersjömusslan *Macoma balthica*, förekommer mellan ca 0 och 10-15 m vattendjup. Abra-samhällen, uppkallade efter musslan *Abra*, förekommer lite djupare, mellan ca 10 och 15-20 m. Blåmusselbankar (blåmusslan *Mytilus edulis*) förekommer i huvudsak på hårda bottnar. Utanför Malmö är bankarna bland de största i norra Europa. Musslorna är väsentliga som föda för en rad dykänder samt som filterare av det passerande vattnet över Limhamns-tröskeln.

FIGUR: Utbredning av viktiga marina vegetationssamhällen i Malmöns havsområde.

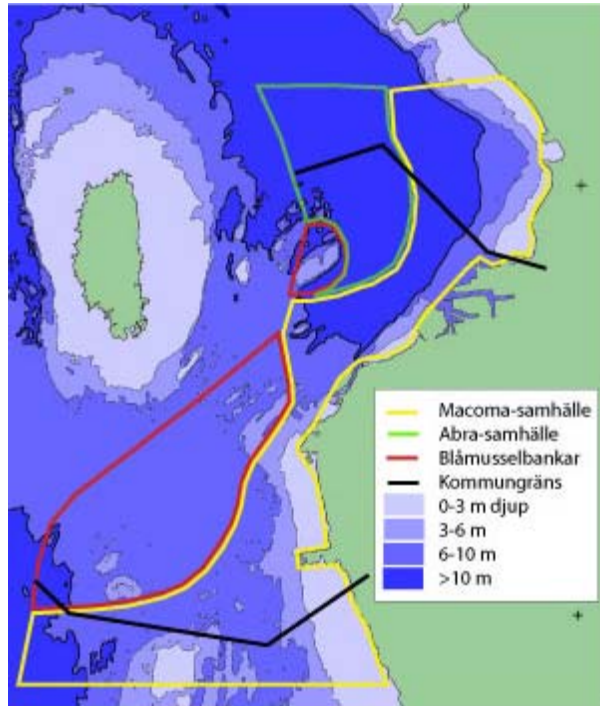

I Skåne finns ca 130 hotade arter knutna till hav och kust. För de marina arter som är i behov av riktade åtgärder bör enligt Länsstyrelsen åtgärdsprogram upprättas. Ett bättre kunskapsläge behövs för tillståndet i Malmö vad avser vilka hotade arter som förekommer samt i vilken omfattning.

Genom trålfiskeförbudet i Öresund finns ett bra bestånd av torsk i Öresund, som tål uttag och det finns även ett hållbart fiske på skrubbskädda och öring. Det kan dock diskuteras om bulefisket bör begränsas eller förbjudas, men denna fråga måste lyftas till en nationell nivå p.g.a. både svenska och danska intressen. Ålen är generellt starkt hotad. Ålfisket sker i mycket begränsad omfattning inom Malmö stad.

En minskning av antalet oljeutsläpp har skett senaste åren, dock ökar trafiken på samma gång och fler fartyg passerar södra Östersjön och Öresund. Ingen direkt samordnad kontroll finns heller mellan länderna. Eftersom det finns stora brister i underlaget, främst när det gäller utsläppen av kemikalier, är det svårt att göra en bedömning av hur stort problemet med kemikalieutsläpp är.

FIGUR: Utbredning av viktiga marina djursamhällen i Malmös havsområde.

Miljömålsarbetet omfattar även kulturmiljövärden. Fiske, varvsindustri, cementindustri samt den tidiga handeln och sjöfarten är exempel på historiska förlopp som efterlämnat spår som är viktiga att värdera.

Bedömning enligt ramdirektivet

För fisk är statusen ”hög” enligt länsstyrelsens förslag till bedömning. Detta gäller även alger samt för vattenväxter (ålgräs, nate, nating etc) i vattenförekomsten Lommabukten. I vattenförekomsten söder om Malmö är däremot statusen ”måttlig”. När det gäller näringsämnen (kväve, fosfor) är statusen ”måttlig” för hela Malmö stad. Enligt principen ”one out, all out” blir därför den övergripande statusklassningen för Malmö stads samlade vattenförekomster ”måttlig”. Detta kommer då att kräva en åtgärdsplan så att statusen i nästa 6-årscykel kan lyftas till ”god”.

Effekter

En påtaglig effekt av den måttliga näringsstatusen är en överproduktion av fintrådiga alger. Dessa alger driver ofta omkring i stora mattor och lägger sig på botten, där t.ex. ålgräs, fleråriga alger och mjukbottnar med botten djur täcks över och kvävs. Detta leder också till en näringsanrikning i bottenarna som gör att eventuella åtgärder i tillförseln av näringsämnen inte kommer att leda till omedelbara positiva effekter. Effekter på grund av övergödningen finns sannolikt även för fisket genom att produktionen på grunda havsbottnar potentiellt minskat men detta är svåranalyserat.

Genom exploateringen av havsområdena har stora produktionsytor för vegetation, botten djur, fisk och fågel oåterkalleligen försvunnit vilket sannolikt förändrat bestånden av både fisk och fågel negativt.

Vårt utnyttjande av kustzonen har även ökat genom bl.a. ökande båtsportliv (motorbåtar, vattenskotrar) och rekreation vid stränderna. Effekten av detta är svår att skatta, men att en negativ effekt föreligger är troligt.

Det är troligt att Malmös kustområden tillförs kemikalier som är miljöfarliga men som normalt inte mäts i rutinmässiga kontrollprogram (t.ex. hormonstörande ämnen, flamskyddsmedel, baktericider). Effekten är i nuläget omöjlig att skatta men det föreligger undersökningar i staden som visar effekter av tennorganiska substanser på snäckor.

Påverkansfaktorer

Den direkta, och synliga, påverkan är exploatering i form av byggnationer (utfyllnader, vindkraftverk, hamnutbyggnader). Här är effekten uppenbar genom att bottenyta tas i anspråk. Mer indirekt finns en hotbild i annan form genom fritidsaktiviteter och turism där störningen ofta inte är uppenbar men som kan påverka både fågellivet och det marina livet negativt. Mer smygande hot är övergödning (överskott av näringsämnen) och miljögifter där effekterna inte alltid är klara och direkt kopplade.

Reningsverken i Sjölunda och Klagshamn samt Segeå är de största påverkansfaktorerna vad avser tillförsel av näringsämnen och kemikalier. Det finns även en rad små vattendrag och diken som tillför en viss mängd näringsämnen. Hamnen med tillhörande fartygstrafik är ytterligare en påverkansfaktor. Fiskerinäringen innebär en påverkan på lokala och regionala bestånd av konsumtionsfisk, framför allt torsk, öring, lax, sill och olika arter av flatfisk.

Regionala aspekter

Ur ett regionalt perspektiv står det klart att kunskapen om olika miljöer har ökat markant under de senaste tre åren genom basinventeringarna för Natura 2000. Detta har möjliggjort fler och säkrare statusklassningar även om för Skåne relevanta bedömningsgrunder till viss del saknas. Förslaget till statusklassning för Skånes kustvatten ger statusen ”måttlig” med undantag för södra Laholmsbukten med ”otillfredsställande” status. Det innebär att åtgärdsprogram måste tas fram för samtliga skånska kustvatten. Havens återhämtningstid är avgörande för när miljö kvalitetsmålet kan uppnås i sin helhet. Möjligheten att nå målen beror också på arbetet med många av de andra miljömålen. Samarbete med angränsande länder och insatser på EU-nivå är angeläget.

Gällande mål

Internationella konventioner

HELCOM (Helsingfors-konventionen) ratificerades av Sverige 1995 och är i kraft i alla HELCOM-länder sedan år 2000. Konventionens mål är att återställa Östersjöns miljö samt att bevara dess ekologiska balans. Två andra konventioner, Rio- och Bern-konventionen är basen för EU:s bidrag för att förverkliggöra intentionerna i konventionerna via Natura 2000.

Mål inom EU

EU:s vattendirektiv (ramdirektivet för vatten) innebär att alla vatten ska vara av ”God status” senast år 2015. Arbetet bedrivs i sexårscykler varav den första pågår. Den innebär kartläggning, klassificering enligt nya framtagna bedömningsgrunder, bestämning av kraftigt modifierade eller konstgjorda vatten, fastställande av miljö kvalitetsnormer samt upprättande av åtgärdsprogram.

Natura 2000 är ett nätverk av EU:s mest skyddsvärda naturområden. Nätverket utgår från EU:s fågel- och habitatdirektiv på basis av ovannämnda två konventioner. Nätverkets mål är att hejda utrotningen av växter och djur samt att skydda deras livsmiljöer.

Nationella mål (föreslagna 2008)

Nationellt miljö kvalitetsmål

Västerhavet och Östersjön ska ha en långsiktigt hållbar produktionsförmåga och den biologiska mångfalden ska bevaras. Kust och skärgård ska ha en hög grad av biologisk mångfald, upplevelsevärden samt natur- och kulturvärden. Näringar, rekreation och annat nyttjande av hav, kust och skärgård ska bedrivas så att en hållbar utveckling främjas. Särskilt värdefulla områden ska skyddas mot ingrepp och andra störningar.

Delmål

Nationella delmål innebär sammanfattningsvis: bevarande av marina naturvärden, minimering av effekter av fiskets bifångster, anpassning av uttagen av fisk till havens ekologiska bärkraft och förmåga till återhämtning, begränsningar av sjöfartens påverkan, restaurering av kustnära livsmiljöer samt hållbart brukande av kust- och skärgårdslandskap.

Regionala mål

Delmål för Skåne

- Senast 2015 ska minst 50 % av skyddsvärda marina miljöer och minst 70 % av kust- och skärgårdsområden med höga natur- och kulturmiljövärden ha ett långsiktigt skydd. Senast år 2010 ska ytterligare minst 5 marina områden vara skyddade som reservat i Skåne och berörda myndigheter ska ha tagit ställning till vilka övriga områden i marin miljö som behöver ett långsiktigt skydd. Därutöver ska senast 2008 förutsättningarna utredas för att inrätta ett område med permanent fiskeförbud inom Skånes havsområde.
- Senast år 2010 ska de årliga totala bifångsterna av marina däggdjur och sjöfåglar ha minimerats till nivåer som inte har mer än försumbara effekter på populationerna eller ekosystemen.
- Uttaget av fisk i Skåne, inklusive bifångster av ungfisk, ska senast år 2015 inte vara större än att det möjliggör en storlek och sammansättning på fiskbestånden som ger förutsättningar för att ekosystemets grundläggande sammansättning och funktion bibehålls. Bestånden i Skåne ska ha återuppbyggts till nivåer betydligt över biologiskt säkra gränser.
- Buller och andra störningar från båttrafik ska vara försumbara inom särskilt känsliga och utpekade skärgårds- och kustområden senast år 2010.
- Senast år 2015 ska utsättning av djur och växter i havet runt Skåne endast ske på sådant sätt att den biologiska mångfalden inte påverkas negativt.
- Genom skärpt lagstiftning och ökad övervakning ska utsläppen av olja och kemikalier från fartyg minimeras och vara försumbara senast år 2010.

De skånska miljömålen fastställdes 2003. En mindre revidering gjordes under år 2007. En större revidering kommer att göras när nya miljömål beslutas efter nästa miljömålsproposition.

Värdering

Kunskapsbehov

Viktiga delar av Malmös kustvatten kommer att ha ett skydd inom en snar framtid genom olika reservatsbildningar. Dock saknas kunskap om sammansättning av både fauna och flora i vissa djupområden. Kunskapen behöver öka avseende hotade arter inom Malmö kustvatten. Kunskapen är god för tillförseln av näringsämnen och från reningsverken även för metaller och en del organiska ämnen. Det behövs dock mer kunskap om tillförsel av fler organiska ämnen, både via reningsverk och åar samt via diffusa spridning (hamnar, sjöfart). Ökad kunskap behövs om omfattningen av oljeutsläpp.

Behov av lokala mål

Många frågeställningar rörande havsmiljön berör främst nationell nivå. Lokala mål är dock befogade inom några områden. Mål bör formuleras till stöd för arbetet med att uppfylla ramdirektivet för vatten. Pågående reservatsbildningar torde svara väl mot intentionerna om skydd av kust och marina miljöer. Förutsättningarna för skydd av kulturvärden torde också öka med reservatsbildningen. Ett åtgärdsprogram för hotade arter i Malmö bör framtagas. Programmet bör omfatta alla naturmiljöer. Ett lokalt mål kan gälla miljömärkning av lokalt fångad fisk. Öresund är ett av världens mest trafikerade farvatten och ett lokalt mål om minimering av oljeutsläpp kan vara befogat. Frågan är av internationell karaktär men kommunen är inte helt utan möjlighet att påverka t.ex. via Copenhagen Malmö Port. Badstränderna i Malmö har stort allmänt intresse och ett lokalt mål är befogat.

Behov av åtgärder

Pågående åtgärdsarbete

Det pågår ett arbete med att bilda ett kommunalt naturreservat i området mellan Lernacken och Klagshamn. Länsstyrelsen arbetar med reservatsplaner för området söder om Klagshamn och i södra Lommabukten. Malmö deltar i samarbetet kring Sege å syftade bl.a. till minskad belastning på Öresund. Genom ”Greppa näringen” och andra insatser medverkar lantbruket till minskat närsaltsläckage. Minskad bräddning från det kommunala avloppsnätet samt tillsyn av enskilda avlopp kan också bidra. Tillsyn och information vad gäller kemikalieanvändning är betydelsefullt.

Åtgärdsomöjligheter i Malmö

Många av de pågående insatserna förväntas vara betydelsefulla också i framtiden. Malmö bör bidra även till fortsatt regionalt samarbete t.ex. via Öresundsvattensamarbetet, Segeåns Vattendragsförbund, Miljösamverkan Skåne och CMP (Copenhagen Malmö Port). Via CMP kan anlöpande fartygs bränsleval och avfallshantering i någon mån påverkas. Miljöanpassad turism och miljöpedagogik kan vara betydelsefullt.

Behov av åtgärder från andra aktörer

En stor del av de näringsämnen som påverkar förs in i Öresund från Östersjön, varför insatser måste göras i hela Östersjöområdet för att nivåerna ska bli tillräckligt låga i Malmös kustvatten. Fiskefrågorna (bifångster, uttag-återväxt) måste lösas från nationellt håll med internationella överenskommelser. Utsläpp av olja är ett internationellt problem, även om vissa lokala insatser kan bidra positivt. Länsstyrelsens karterings- och analysarbete inom ramen för statliga direktiv (vattendirektivet, miljömålsarbetet) är nödvändigt som bas och stöd åt kommunernas miljöarbete.